

НАЦИОНАЛЕН ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ „ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ” – СТОЛИЦА НА БЪЛГАРИЯ – 893 – 969 Г.

Втората столица на средновековна България Велики Преслав е държавен център между 893 и 971 г. За този по-кратък от едно столетие период българската култура достига върхови постижения и голямата си слава. Градът е между най-известните центрове на епохата и символ на легитимността на българската държавност сред тогавашния свят. Разграбваните великолепно руини за новото строителство на османската власт в района привличат вниманието още на българските възрожденци, но археологическите проучвания започват в края на XIX в и редовно и интензивно – след Втората световна война. Споменът в продължение на столетия запазва названието „Ески Стамбул” – „Старият Истамбул (Цариград) за останките от стария град на реката Тича.

Проучванията показват, че удобният за живот терен, на който се разполага втората столица, е бил използван през различни епохи. А значението му за преграждане пътя на нашествия от юг от съседна Византия става причина да бъде важен форпост на подстъпите към първата столица на държавата Плиска и част от укрепената линия изградена от българските владетели още при организацията на държавата, вероятно и укрепена резиденция с дворец използвана според практиката като втори център на властта. Това вероятно е и една от причините към края на IX век да се превърне в бляскавия държавен център на християнска България. След падането си под византийска власт той се превръща отново в значимо за новозавладените територии средище под името Йоанопол. Понесъл много удари и разрушения от страна на печенезите през втората половина на XI в, градът възстановява в известна степен значението си след освобождаването на България към края на XII в и традиционно е втори по значение след столицата Търновград. Между XIV и XIX в е превърнат в кариера за строителни материали, а скъпите украси от мрамор се разнасят в околността или изгарят за добив на вар.

Тежката и богата на събития история на Велики Преслав постепенно започва да се разкрива при археологическите проучвания в последното столетие. Разкриват се и богатствата и обликът на този така прочут град в различна степен на запазеност и с различни възможности да бъде възсъздаден той като резултат на научните изследвания и хипотези.

Какво знаем днес за града – съперник на бляскавата столица на Византийската империя Константинопол? Той има уникално разположение, заемащ с укрепената си територия над 4 кв.км укрепена с мощна каменна стена площ – тераси на склона на предпланините на Преславската планина и покрай пълноводната в онези времена р.Тича(Камчия). Околностите му - близки и по-далечни, са гъсто заселени с манастири, имения, земеделски и специализирани производствени селища, задоволяващи потребностите на населението на града от храни, строителни материали, но и кипящи от творчески живот – места за художествени и литературни дейности, школи за създаване на феномена „Преславска цивилизация”.

На доминиращо пространство от няколко тераси, облежани на склон по чието било е минавала западната крепостна стена на града, е разположена най-важната негова

част – Вътрешния град, вътрешната укрепена, резервирана за властта територия. Общата площ на тази втора крепост, чиито стени не отстъпват по мощност на тези на целия град е около 0,5 кв.км. В това пространство най-значимата част представляват комплексите от сгради, ползвани от владетеля и духовния глава на държавата. Тези сгради всъщност използват мястото, на което се е разполагал старият укрепен дворец и отчасти наследяват, преустройвайки ги, някои от неговите главни сгради. Между тях особено значение има първоначално издигнатата на най-високата част на терасата монументална укрепена сграда, за чиято външна стена със сигурност се знае, че е била крепостна, увенчана със зъбери, а във вътрешността е имало тронна зала с екседра – ниша към юг за поставяне на трон. След преустройствата, вероятно свързани с преместването на столицата в преславния аул / дом на Тича, тази сграда се превръща в жилищна за владетелското семейство и основа за оформяне на комплекса.

Според последните изследвания вероятно още владетелят княз Борис - Михаил замисля превръщането на аула в столица по редица политически съображения. С това е свързано издигането и на специалната сграда за представителен дворец с Тронната зала или още Източен дворец и на две забележителни по вид и размери църкви в центъра – главната църква, свързана с личността на владетеля и тържественото богослужение и вероятно подарената от папата сграда на базиликата, т.нар. Дворцова църква, намираща се в центъра на пространството и сред сградите, отредени за ползване от върховната религиозна власт. Така започва оформянето на центъра на бъдещата столица, който постепенно се допълва и добива окончателния си облик по времето на владетелите Симеон и вероятно в най-значителна степен през дългото царуване (42 години) и възможности за богато строителство при цар Петър. Бляскавата епоха за втората столица е в първите шест десетилетия на X век.